

# RECENT ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK IN VLAAMS-BRABANT 2021



VLAAMS-  
BRABANT



# *Dank je wel!*

Archeologie is een passie van veel mensen. Van onderzoekers, terreinarcheologen, vrijwilligers, organisaties, musea, studenten, en iedereen die bijdraagt om ons vaak verborgen verleden soms heel letterlijk uit te spitten. Maar al deze mensen doen ook veel meer: ze delen hun passie en maken dat verleden toegankelijk voor het grote publiek. Tijdens de Archeologiedagen en via deze brochure.



Dat lijkt misschien vanzelfsprekend, maar het vraagt tijd en inspanningen. Zeker tijdens de afgelopen coronaperiode was het niet evident om inwoners warm te maken voor archeologie. Dus uit de grond van mijn hart: een welgemeend dank je wel!

Tom Dehaene  
gedeputeerde voor erfgoed  
provincie Vlaams-Brabant

# INHOUD



4

In de rand van de vicus van Asse.



8

Een mysterieuze walstructuur in het Hallerbos.



9

Onroerend Erfgoeddepot Vlaams-Brabant.



10

Floodplainscapes van Gete, Demer en Dijle.



12

Ligt er een Spaans of Frans fort in Werchter?



14

Terugblik Archeologiedagen 2021.



16

Wapentuig uit de Kleine Gete in Wange.



20

Aan de voet van de Leuvense stadsomwalling.



22

De donjon van het Hof ten Steen in Meise.



24

Doorboorde stammen, houten pompen.



26

Heverleebos en Meerdaalwoud: archeologie in hoge resolutie.



28

Archeologische toevallsvondsten.

# IN DE RAND VAN DE VICUS VAN ASSE

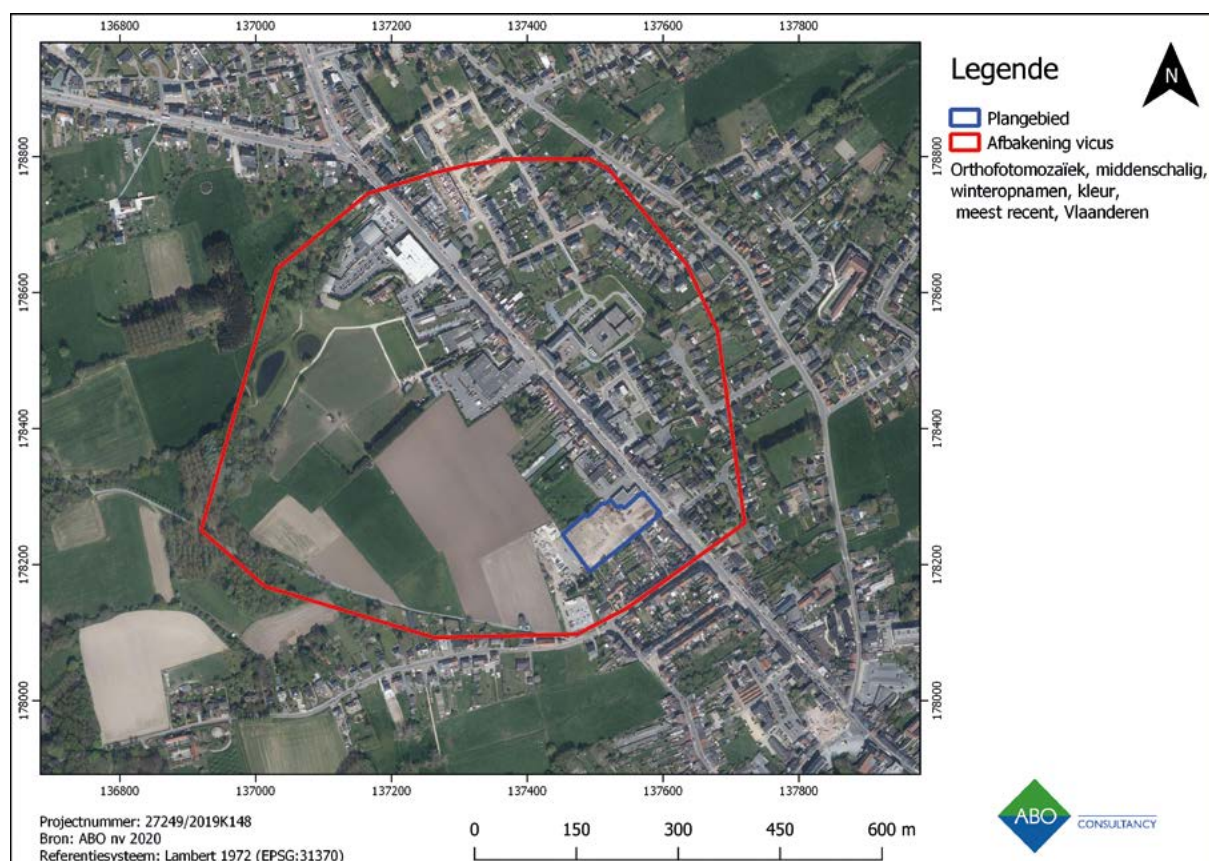
Auteur: Bénédicte Cleda

Archeologisch onderzoek bracht nieuwe Romeinse sporen aan het licht in Asse. Ze bevinden zich in de zuidelijke rand van de eerder ontdekte vicus en dateren van het einde van de 1ste tot het begin van de 3de eeuw.

De aanleiding van het archeologisch onderzoek was de omgevingsvergunningaanvraag voor de bouw van een nieuw grootwarenhuis van de keten Lidl, met bijhorende parking. Die komt aan de Nerviërsstraat 1-3 en Kalkoven 143-145 in Asse. Voor dit bouwproject moesten een aantal zones gesaneerd worden.

De onderzoekers voerden eerst een geofysisch onderzoek uit om de locatie van de proefputten voor het archeologische vooronderzoek te bepalen. Dat proefputtenonderzoek bracht sporen aan het licht van randactiviteiten van de Romeinse vicus van Asse-Kalkoven. Op basis van deze resultaten voerde studie bureau ABO nv tussen november 2019 en

januari 2020 een grootschaliger onderzoek uit. Het bureau volgde de ondiepe saneringswerken op van een zone van 1290m<sup>2</sup>, en deed een opgraving op een terrein van 2335m<sup>2</sup>. Het legde talrijke sporen en vondsten uit de midden-Romeinse tijd bloot. Het archeologisch onderzoek werd wetenschappelijk begeleid door Kristine Magerman van Agilas vzw.



Asse - Nerviërsstraat. Situering van het projectgebied in de vicus van Asse. © ABO nv

## KUILEN

De meeste Romeinse sporen waren kuilen, soms met meerdere vullingen. Mogelijk werden de kuilen met rechte wanden gebruikt om graan op te slaan of voor leemwinning, een economische activiteit die in de periferie van een vicus plaatsvond. De grote hoeveelheid vondstmateriaal wijst erop dat de kuilen gebruikt of hergebruikt werden als afvalkuilen. De onderzoekers vonden niet alleen aardewerk, maar ook dierlijk bot, dakpannen, verbrande huttenleem, productieafval, metalen gebruiksvoorwerpen, glazen vaatwerk, maalsteenfragmenten die wijzen op voedselbereiding en zo meer. Een paar grote kuilen bevatten veel verbrande leem en houtskool, en ook veel dakpannen. Die waren mogelijk afkomstig van meer noordelijk gelegen afgebroken structuren van de vicus.

## GEDATEERD AARDEWERK

Het aardewerk werd gedateerd in de midden-Romeinse tijd. Een aantal stempels op randen van wrijfschalen waren niet volledig leesbaar. Daardoor konden de pottenbakkers niet worden geïdentificeerd. Zo was er een stempel met de letters 'AVLEISUA'.



Twee stempels, telkens aan de binnenkant van een schaalbodem in terra sigillata, zijn wel volledig bewaard gebleven. Dat maakte de identificatie van de pottenbakkers mogelijk en dus ook de exacte datering. Eén stempel bestaat uit de letters 'TITTI-VS'. Tittius is een pottenbakker uit

Lezoux (Centraal-Frankrijk), zijn aardewerk is gedateerd tussen 130 en 160 n.C. Een andere stempel toont de letters 'OFLCVIRIL'. Deze refereert naar L. Cosius Virilis, pottenbakker uit La Gouffresenque, Le Rozier (Zuid-Frankrijk). De stempel dateert tussen 75 en 110 n.C.



Hakmes



Detail pit hakmes



Bronzen armband en fibula



Bronzen fibula



6 Stempel mortarium

## MACRORESTEN

Om de functie van de kuilen te achterhalen, verzamelde het studie bureau stalen voor botanisch onderzoek. Veel macroresten bestonden uit de onverteerbare delen van granen. Dit bevestigt de interpretatie dat het om afval gaat. Er kwamen ook stalen van verkoolde graankorrels, peulvruchten en hazelnootdoppen aan de oppervlakte. Vermoedelijk werden ze per ongeluk verbrand bij de maaltijdbehandling, of samen met graanafval dat wel opzettelijk werd verbrand. De niet-verkoolde component van het afval ging grotendeels verloren.

De botanische vondsten wijzen erop dat er graan werd verwerkt op de site, vooral het pellen van bedekte tarwesorten. Deze sporen zijn aangetroffen langs de Nerviërsstraat. Bovendien zijn er beperkte aanwijzingen dat er graan gedorst werd. Aan de hand van de vondsten konden de onderzoekers niet met zekerheid vaststellen of het graan en hooi ter plaatse werden geteeld door de bewoners van de vicus of dat dit elders gebeurde.

De onderzoekers vonden ook enkele gemineraliseerde fruitpitten, zoals een ingekapselde (kersen)pit in de punt van een hakmes dat op de site werd gevonden. De aanwezigheid van druiven en boomgaardfruit wijst op een zekere mate van romanisatie van de inwoners van Asse in de 2de eeuw.

In één van de kuilen werd een fragment gerstebrood aangetroffen, een voedselproduct met lage status. Een aanwijzing dat hier mogelijk mensen uit de lagere sociale klassen leefden.

In een andere kuil waren er veel resten aanwezig van gras, hooi of mest. Allicht werden er dus dieren gehouden.

## DIEREN

De analyse van het dierlijk botmateriaal leert dat rund, schaap en geit een groot aandeel in het consumptiepatroon innamen. Paardenresten komen sporadisch voor. Men gebruikte paarden allicht als rij- en lastdier en ze stierven bijgevolg veelal een natuurlijke dood. Of ze sneuvelden tijdens militaire gevechten.

De botmaterialen tonen snij- en kasporen. Het karkas en het vlees werden dus bewerkt, en er werd ook een hakmes gevonden dat daarop wijst. Maar erg frequent zijn die sporen niet, dus kunnen we aannemen dat die bewerking niet ter plekke op de site gebeurde. Slechts een minderheid van de dierlijke vondsten kan als slachtafval gecategoriseerd worden.

## PRODUCTIEAFVAL

Productieafval als metaalslakken kan een aanwijzing zijn voor ambachtelijke of artisanale activiteiten in de vicus. Er werden echter geen ambachtelijke structuren gevonden, zoals bijvoorbeeld ovens. Dit was wel zo elders in de randzones van de vicus.

## ENCLOS

Een paar aangetroffen greppels lagen evenwijdig van elkaar en één van de greppels vertoonde een V-vormig profiel. Misschien gaat het om een dubbele enclos (omheinde plaats) van een tempel ten noordwesten van het onderzoeksgebied. Bij eerder onderzoek werden mogelijk de uitbraaksporen van de fundering van deze tempel aangetroffen, samen met godenbeeldjes in een kuil.

De greppels lijken naar het oosten af te buigen. Dus vermoedelijk stonden ze los van de tempel. Uit de greppels werd een grote hoeveelheid ceramisch en ander vondstmateriaal uit de midden-Romeinse tijd gerecupereerd.

## CONSERVATIE

Johan Van Cauter van Erfpunt Onroerend Erfgoed Waasland conserveerde een reeks ferro en non ferro objecten. Dat maakte een betere determinatie mogelijk. Het ging onder meer om een ijzeren hakmes, twee versierde bronzen fibulae en een getordeerde bronzen armband.

## OOK RECENTE SPOREN

Een aantal sporen verwijst op basis van het vondstmateriaal naar de nieuwe en nieuwste tijd. Er kwamen ook funderingen van fabrieksgebouwen aan het licht. ■

## MEER INFO?

Cleda, B., 2021. Archeologisch onderzoek aan de Nerviërsstraat 1-3 en Kalkoven 143-145 te Asse (Prov. Vlaams-Brabant). Eindverslag Archeologische opgraving en werfbegeleiding. ABO Archeologische Rapporten 1176. Aartselaar.

# EEN MYSTERIEUZE WALSTRUCTUUR IN HET HALLERBOS

Auteur: Pieter-Jan Reynaert

**Diep in het Hallerbos bevindt zich een walstructuur met een greppel en een heuveltje. Een nederzetting uit de ijzertijd? Of is er iets anders aan de hand?**

De structuur werd al in 2009 opgenomen in de Centraal Archeologische Inventaris na een veldkartering door een lokale prehistoricus. Door de vierhoekige vorm en de afmetingen werd ze toen voorzichtig als Viereckschanze of soortgelijk omheiningstype geïnterpreteerd. Dergelijke structuren situeren zich hoofdzakelijk in de La Tène-periode, in de late ijzertijd. Maar klopt dit wel? Pieter-Jan

Reynaert voerde een onderzoek uit in het kader van een bachelorproef en toetste de hypothese af.

## **HISTORISCHE KAARTEN, METAALDETECTIE EN BOORONDERZOEK**

Hij maakte gebruik van een vierledige onderzoeksmethodologie. Eerst bestudeerde hij de historische kaarten van het gebied. Dan volgde een analyse van de site aan de hand van LiDAR-beelden (Laser Imaging Detection And Ranging) en visualisatietechnieken. Vervolgens voerde hij een metaaldetectie- en booronderzoek uit om vondstmateriaal op te sporen en meer te weten te komen over de opbouw van structuur en de omgeving.

Het metaaldetectie-onderzoek leverde hoofdzakelijk vondsten op uit de periode van de Eerste Wereldoorlog. Zo kwamen er onder andere een munitieclip, een Duitse bezettersmunt en een drijfband van een obus aan de oppervlakte. Tijdens de Grote Oorlog werd het Hallerbos namelijk volledig gerooid door de Duitse bezetter. De metaaldetectie leek erop te wijzen dat de structuur een eerdere jonge oorsprong heeft. Ook de andere onderzoeksmethodes leken dit te bevestigen. De hypothese dat de structuur dateert uit de La Tène-periode gaat dus niet op.

## **EEN BOOMKWEKERIJ**

Omdat de analyse van historische kaarten enkele relevante ontdekkingen aan het licht had gebracht, volgde er een diepgaander archiefonderzoek naar historische kaarten en plannen. Het Hallerbos deed eeuwenlang dienst als middelhoutbos onder de welstellende familie Arenberg, er waren dus heel wat houwenskaarten en kappingsplannen voorhanden. Een zoektocht in het archief van het Huis van Arenberg bracht twee kappingsplannen aan het licht waarop de structuur aangeduid stond, respectievelijk uit 1841 en 1855. De structuur staat er vermeld als 'pepinière', Frans voor boomkwekerij.

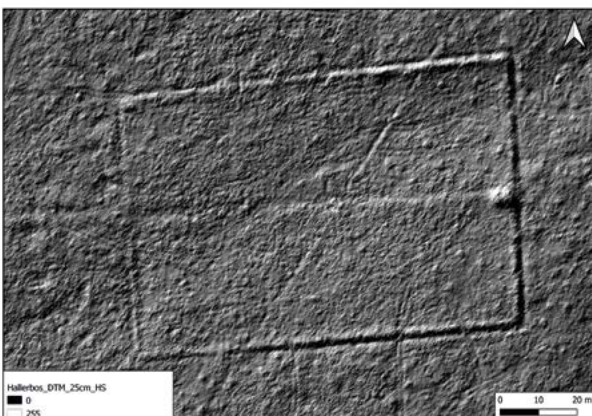
## **NOG VRAGEN**

Wanneer de boomkwekerij exact werd opgericht, is nog onbekend. Vermoedelijk was ze er al aan het begin van de 19de eeuw. Het is niet duidelijk waarom de wal met aansluitende greppel en heuvel aangelegd werd en welke boom- of plantensoort(en) binnen deze omwalde structuur gekweekt werden. Het is evenmin duidelijk of de metaalvondsten die dateren uit de Eerste Wereldoorlog systematisch terug te vinden zijn in het hele Hallerbos. Dat moet verder onderzoek duidelijk maken. Maar de thesis heeft wel de interpretatie van de raadselachtige walstructuur kunnen verhelderen. ■

Bron: Reynaert Pieter-Jan. 2021: Archeologisch onderzoek naar een vierhoekige omwalling in het Hallerbos. Studie op basis CAI gegevens, historische kaarten, een LiDAR-analyse & een metaaldetectie- en booronderzoek. Bachelorpaper aangeboden binnen de opleiding bachelor in de Archeologie, Leuven.



Gegeoreferentiekaart waarbij het oude kappingsplan als het ware bovenop een hillshade-verwerking van het digitale terreinmodel wordt gelegd.



Hillshade visualisatie toegepast op de structuur.



# Onroerend Erfgoeddepot Vlaams-Brabant

## ONROEREND ERFGOED IN PERMANENTE BEWARING

**155**



archeologische ensembles,  
van 155 verschillende  
opgravingen of (voor)  
onderzoeken



**450**

meter aan  
depotrekken

**1210**



1210 dozen met  
archeologisch  
materiaal: vooral  
scherven, natuursteen  
en botmateriaal

**105**

luchtdichte dozen  
met archeologisch  
metaal



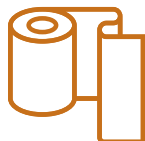
**32** archiefdozen  
met opgravingsrapporten



**308** opgegraven quasi volledige en  
onderzochte menselijke skeletten

## ONROEREND ERFGOED IN TIJDELIJKE BEWARING

**57 m<sup>2</sup>**



aan historisch  
behangpapier: de  
beschilderde papierrollen  
uit de Sint-Martinuskerk van  
Strijtem-Roosdaal

**22**



kisten  
met 17de-eeuwse  
glasramen

Ruim

**150**



stoelen,  
waaronder alle  
stoelen van een  
abdijrefter

**1**

orgelkast



**12**  
tafels, waaronder  
8 kloostertafels  
uit de 17de eeuw

**42**



houten kisten:  
secretaires,  
linnenkasten,  
commodes,  
nachtkasten ...



**42 m<sup>2</sup>**

aan schilderijen

**1**



boomstamkist (of boomkist)  
vervaardigd uit één boom  
die groeide tijdens de  
regerperiode van  
Karel de Grote

# FLOODPLAINSCAPES VAN GETE, DEMER EN DIJLE

Een biografie van valleilandschappen

Auteurs: Marleen van Zon<sup>ab</sup>, Bart Vanmontfort<sup>a</sup>, Eline Lathouwers<sup>bc</sup>, Yves Segers<sup>c</sup>, & Gert Verstraeten<sup>b</sup>

Hoe hebben de valleien van Gete, Demer en Dijle zich door de eeuwen heen ontwikkeld? Hoe is het huidige cultuurlandschap tot stand gekomen? Hoe zijn het gebruik en het beheer doorheen de tijd geëvolueerd? Het project Floodplainscapes van de KU Leuven zoekt hierop antwoorden die helpen de valleien beter te begrijpen en beheren.

Riviervalleien vormen één van de meest waardevolle ecosystemen ter wereld. Ze leveren ons belangrijke diensten zoals de buffering van water en sediment, opslag van koolstof, biodiversiteit, voedselproductie en recreatie. Deze dynamische omgevingen hebben doorheen de geschiedenis een sterke aantrekkingskracht op de mens uitgeoefend. Valleigebieden zijn dan ook niet alleen gevormd door een samenspel van geomorfologische, ecologische en hydrologische processen, maar ze zijn ook direct en indirect gevormd door menselijke activiteiten.

## INTERDISCIPLINAIR TEAM

In 2019 startte de KU Leuven het project Floodplainscapes. Een interdisciplinair team onderzoekers onttrafelt het complexe samenspel tussen mens en omgeving in de valleien van Gete, Demer en Dijle. Het team integreert daarbij data en methoden uit de archeologie, geschiedenis én geografie. Zo krijgen de onderzoekers inzicht in de ontwikkeling van



deze valleilandschappen – of Floodplainscapes – van de prehistorie tot vandaag. Het onderzoek moet ons in staat stellen om de duurzaamheid van verschillende praktijken te bepalen. Dit biedt handvaten voor de toekomst, zodat we onder andere het cultureel en natuurlijk erfgoed in valleigebieden beter kunnen behouden en beheren.



a. KU Leuven, Faculteit Letteren, Centre for Archaeological Research of Landscapes (CARL)  
b. KU Leuven, Faculteit Wetenschappen, Departement Aard- en Omgevingswetenschappen, Afdeling Geografie en Toerisme  
c. KU Leuven, Interfacultair Centrum voor Agrarische Geschiedenis (ICAG)

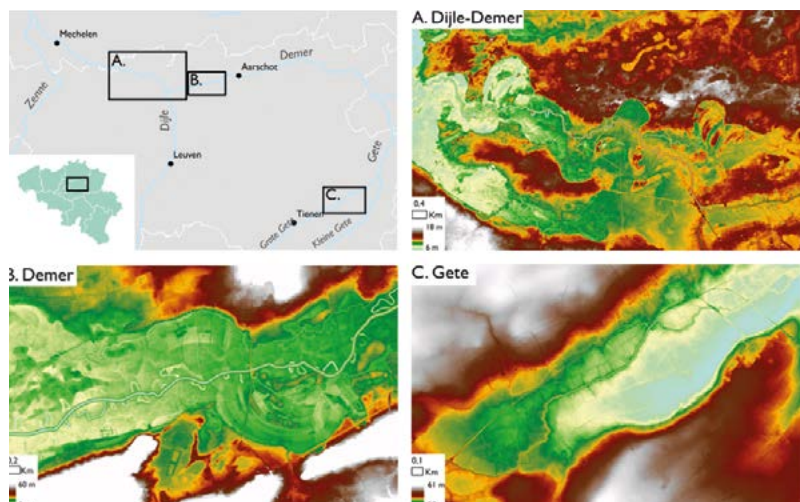


Anno 2021 is het project halfweg en werd er een hoop werk verzet:

- boorcampagnes geven meer inzicht in de geomorfologische ontwikkeling van de drie deelgebieden;
- pollenonderzoeken helpen grip te krijgen op de menselijke invloed op de lokale en regionale vegetatie;
- uitgebreide studies van het beschikbare archeologische en historische bronnenmateriaal verschaffen inzicht in nederzettingenpatronen, landgebruik, landbezit en ingrepen in de valleien doorheen de tijd.

## LANDSCHAPS BIOGRAFIE

In 2022-2023 werken de onderzoekers aan de integratie van deze gegevens om uiteindelijk tot een zogeheten 'landschapsbiografie' te komen. Dit heeft niet alleen een wetenschappelijke, maar ook een maatschappelijke meerwaarde. Het team van de KU Leuven werkt op lokaal en regionaal niveau samen met allerlei partners en organisaties die actief zijn



Digitaal terreinmodel van de drie onderzoeksgebieden (Geopunt, DHMVII)

in de studiegebieden: instanties die zich inzetten voor land- en waterbeheer, ecosystemen, bos- en natuurbehoud, landbouw, erfgoed, recreatie en toerisme. Deze samenwerking is gestoeld op een participatieve aanpak en zet in op de uitwisseling van kennis en expertise, onder andere door jaarlijkse workshops. ■

## MEER WETEN?

Ga naar [aow.kuleuven.be/floodplainscapes](http://aow.kuleuven.be/floodplainscapes), of stuur een mailtje naar [marleen.vanzon@kuleuven.be](mailto:marleen.vanzon@kuleuven.be).

# LIGT ER EEN SPAANS OF FRANS FORT IN WERCHTER?

Auteur: Tim Vanderbeken

Liggen er tussen Aarschot en Werchter resten van Spaanse of Franse forten? Archeologen en historici vragen het zich al een hele tijd af, maar ze vonden nog nooit restanten. Onderzoek van de intergemeentelijke onroerenderfgoeddienst (IOED) WinAr leverde een verrassend resultaat op.

Waarom zouden er Spaanse of Franse forten te vinden zijn tussen Aarschot en Werchter? Allicht deden ze dienst om de toegang tot de Demervallei te bewaken en te verhinderen dat vijandige troepen de rivier op strategische plekken zouden oversteken. Spaanse forten dateren van de Tachtigjarige Oorlog, dus grosso modo van de tweede helft van de 16de eeuw of de eerste helft van de 17de eeuw. De Franse forten zouden in het begin van de 18de eeuw gebouwd zijn.

Maar waarom werden er geen restanten teruggevonden? IOED WinAr ging op zoektocht, met een verrassend resultaat. De dienst denkt voldoende aanwijzingen te hebben om te mogen spreken van een fort in Werchter. Archeologen en historici zochten al die tijd misschien op de verkeerde plaats, omdat de kaarten waarop ze zich baseerden niet waarheidsgetrouw waren.

## EEN BEETJE GESCHIEDENIS

Kaarten zijn van alle tijden. Vandaag volgen we blindelings Tom Tom, Google Maps en Waze. Vroeger moesten mensen zich behelpen met papieren kaarten. Sommige kaartenmakers werden wereldberoemd, zoals Mercator. Kaarten werden niet enkel gebruikt om de weg te tonen, maar ook als een administratief hulpmiddel. Bijvoorbeeld om belastingen te innen of om te weten wie de eigenaar of pachter van een perceel was. Soms was een kaart ook een propagandamiddel: ze toonde hoe uitgestrekt het grondgebied van een koning of keizer was.

Ook militair waren kaarten van belang. Ze toonden strategische punten in het landschap en hielpen legers van het ene naar het andere punt. Hoogtes, rivierovergangen, open heide en moerasland werden netjes in kaart gebracht. Een schat aan informatie voor archeologen en historici.

Op sommige kaarten werden ook militaire forten aangeduid. Maar of die locatie waarheidsgetrouw was, is niet altijd zeker. Bovendien kopieerden veel cartografen kaarten van elkaar. Dus als iemand een fout maakte in een kopie, werd die fout dan weer overgenomen bij een volgende kopie. Een historische kaart interpreteren is dus altijd een beetje lastig: het is niet omdat het op kaart staat, dat het ook zo is.

## EEN FORT TUSSEN AARSCHOT EN WERCHTER?

Cartografen tekenden op hun kaarten tussen Aarschot en Werchter verschillende kleine forten. Soms op de linkeroever, dan weer op de rechteroever van de rivier. De grote schaal van de kaarten maakt het moeilijk om een exacte plaats af te leiden. Daarom vertrouwden onderzoekers op oriëntatiepunten om de juiste locatie te vinden. Zo vermoedden ze dat er een fort stond aan de overzijde van de monding van de Winge. Maar dat vermoeden steunde op één enkele bron en niemand vond ooit restanten.

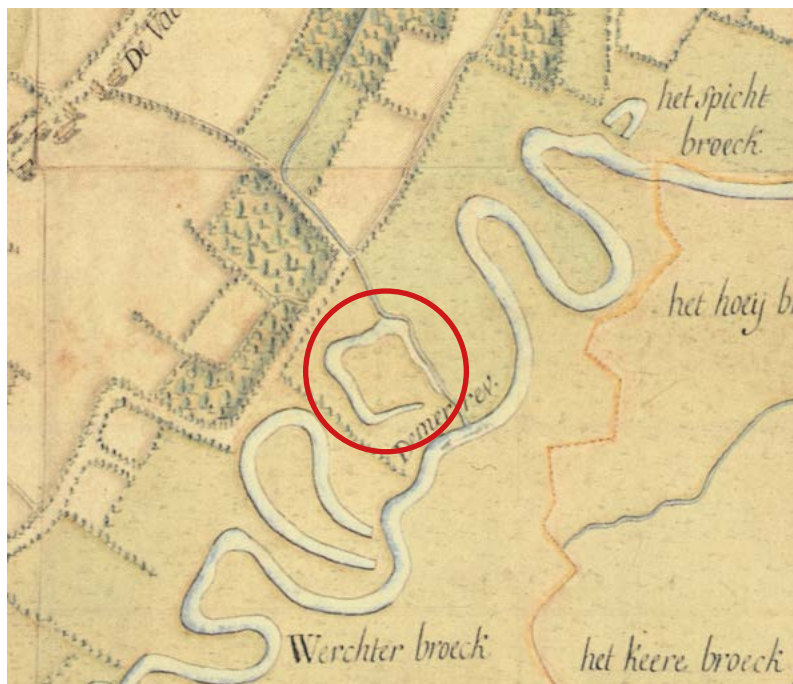


Drie forten

Waarom vonden ze geen restanten? Een verklaring die je vaak hoort, is dat het om een tijdelijk, aarden fort ging dat weer snel in onbruik raakte en nadien bewerkt werd door boeren. Ze zouden vervolgens helemaal opgegaan zijn in de natuur. Maar is dit zo? Zou elke grootschalige verandering in het terrein niet zichtbaar blijven?

### HET DIGITAAL HOOGTEMODEL VLAANDEREN

Als je ervan uitgaat dat elke vorm van afgraving en ophoging, ook al is het miniem, te zien is in het landschap, dan brengt het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen (DHMV) misschien duidelijkheid. Het DHMV gebruikt laseraltimetrie: deze techniek legt het aardoppervlak om de vijf cm vast met een hoogte- of z-coördinaat. Dat wil dus zeggen dat je een perfecte hoogtekaart kan maken van om het even welk terrein. Dat zorgt voor mogelijkheden in de zoektocht naar de forten. IOED WinAr zocht met de hulp van het DHMV de linker- en rechteroever van de Demer tussen Aarschot en Werchter nauwkeurig af, op zoek naar mogelijke restanten.



Wandkaart uitsnede Rotselaar

### EEN KANSHEBBER

Een aantal mogelijke locaties kwamen aan het licht. De locatie met het meeste potentieel ligt net ten oosten van de Wingemonding: een vierkante vorm die lijkt te zijn voorzien van zogenaamde bastions. De vorm en de afmetingen sluiten aan bij die van oude forten uit de Spaanse periode zoals Fort Liefkenshoek. De laagtes in het landschap kunnen als grachten van een fort worden geïnterpreteerd.

### EN NU?

Verder onderzoek dringt zich op. Een volgende stap kan zijn om met boringen op zoek te gaan naar bewijzen voor graafwerken, en zo ook uit te sluiten dat het om oude Demermeanders gaat.

Ook historisch onderzoek kan klaarheid brengen. De aanleg van een Spaans fort kostte immers handenvol geld. Daarvan moeten bewijzen in de archieven te vinden zijn in de vorm van rekeningen: follow the money. Bovendien werden ook lokale aannemers betrokken bij de werken. Van hun offertes, rekeningen en contracten moeten sporen te vinden zijn in de archieven van de Spaanse autoriteiten in Brussel, de zogenaamde Geheime Raad. Wordt vervolgd! ■

### IOED WINAR

Provinciebaan 20, 3110 Rotselaar  
[www.WinAr.be](http://www.WinAr.be)

IOED WinAr werkt voor de gemeenten Bekkevoort, Haacht, Holsbeek, Keerbergen, Rotselaar en Tremelo



Fort Leybos-DHM IOED WinAr 2021 - DemerRedoute

# ARCHEOLOGIEDAGEN 2021



## DANK JE WEL AAN ALLE ORGANISATOREN IN VLAAMS-BRABANT!

Vrienden van Heverleebos en Meerdaalwoud  
vzw, Studiebureau Archeologie, stad  
Zoutleeuw, stad Vilvoorde, stad Leuven, stad  
Landen, stad Halle, Regionaal Landschap Zuid-Hageland,  
provincie Vlaams-Brabant - dienst erfgoed, Museum  
voor Oudere Technieken, Liesbeth Massagé,  
KU Leuven - opleiding archeologie, kasteel van Beersel,  
IOED Zuid-Hageland, IOED WinAr, IOED PORTIVA,  
IOED Pajottenland en Zennevallei, Horstgenootschap,  
Herita, heemkundige kring van Gooik, de Foodarcheoloog,  
Frans Doperé, Erfgoedsite Tienen, Bart Van Camp,  
agentschap Onroerend Erfgoed.

- ✓ 28 ACTIVITEITEN
- ✓ 25 ORGANISATOREN
- ✓ MEER DAN 2500 DEELNEMERS
- ✓ GROTE TEVREDENHEID BIJ ORGANISATOREN EN DEELNEMERS
- ✓ ACTIVITEITEN IN LANDEN, TIENEN, HOLSBEEK, LEUVEN, OUD-HEVERLEE, VILVOORDE, GRIMBERGEN, HALLE, BEERSEL EN GOOIK EN FIETSTOCHTEN DOOR MEERDERE GEMEENTEN



ARCHEOLOGIEDAGEN 20, 21 EN 22 MEI 2022

[WWW.ARCHEOLOGIEDAGEN.BE](http://WWW.ARCHEOLOGIEDAGEN.BE)



© Lander Loecx



© Lander Loecx



© Lander Loecx



© Lander Loecx



© Lander Loecx



© Lander Loecx



© Lander Loecx

## TIP!

ZIN OM TE FIETSEN OF WANDELLEN MET EEN ARCHEOLOGISCHE INSLAG?

JE VINDT EEN PERMANENT AANBOD OP [WWW.ARCHEOLOGIEDAGEN.BE/](http://WWW.ARCHEOLOGIEDAGEN.BE/) 365DAGENARCHEOLOGIE





De hermeanderingswerken (foto: Valentijn Docquier/Viva Concept)

# WAPENTUIG UIT DE KLEINE GETE IN WANGE

## Materiële getuigen van de slag bij Neerwinden (1693)

Auteurs: Erik L.D. Wauters, Marijke Wouters (IOED Zuid-Hageland)

De Kleine Gete kronkelt weer vrolijk tussen Eliksem en Wange. Vijftig jaar geleden werden de meanders gedempt en werd de rivier rechtgetrokken. Maar afgelopen zomer werden die oude meanders opengemaakt en uitgegraven. Een unieke kans voor de archeologie, want de plek is bekend in de militaire geschiedenis: op 29 juli 1693 vond in deze omgeving de Slag bij Neerwinden plaats.

Aan de vooravond van die veldslag kampeerden er op de rechteroever van de rivier dragonders van het geallieerde leger, en ook de rampzalige aftocht van dat leger verliep langs hier. Bij gebrek aan bruggen kwamen veel mannen en paarden in het water terecht.

Studiebureau RAAP voerde eerst een terreinstudie uit, via metaaldetectie en proefboringen. Nadien volgden archeologische opgravingen in kleine deelzones waar de bodem nog voldoende intact was.

De rest van de werfzone werd archeologisch vrijgegeven omdat de bodem er door het rechttrekken van de rivier te veel vergraven was.



Het poortgebouw van de Kasteelhoeve van Wange (foto Kim Daenen 2018).



In overleg met de Vlaamse Milieu-maatschappij - de opdrachtgever van de werken - en de grondeigenaren, zette de IOED Zuid-Hageland een metaaldetectie-onderzoek op poten in de vrijgegeven zone. Dit project kreeg de steun van Detectum, een koepelvereniging van metaaldetectoren. Slagvelddeskundige Erik Wauters zorgde voor de historische omkadering en de determinatie van de militaria.

Het onderzoek leverde diverse losse objecten op die in verband te brengen zijn met de veldslag.

### DE SLAG BIJ NEERWINDEN (29 JULI 1693)

Op 29 juli 1693 vindt op het grondgebied van de huidige gemeente Landen een wereldgebeurtenis plaats: een bloedig treffen tussen het Franse leger en een internationale troepenmacht.

Het Franse leger wordt aangevoerd door de Maarschalk de Luxembourg, de geallieerde troepenmacht staat onder het bevel van Willem III, stadhouder van de Nederlandse Republiek en sinds 1688 koning van Engeland.

### STRATEGISCHE PLAATS

Drie dagen voor de veldslag kampeert het leger van Willem III op de rechteroever van de Kleine Gete, tussen Eliksem en Dormaal. Een strategische plaats van waaruit het leger zowel Brussel als Luik kan beschermen. Het hoofdkwartier van de koning is gevestigd in Neerhespen. De gouverneur-generaal van de Spaanse Nederlanden, keurvorst Maximiliaan II Emanuel van Beieren, voert de rechtervleugel van het geallieerde

leger aan. Hij verblijft op het kasteel van Wange, op de linkeroever van de rivier. Later, vanaf circa 1730, verrijst hier de Kasteelhoeve ter vervanging van het kasteel.

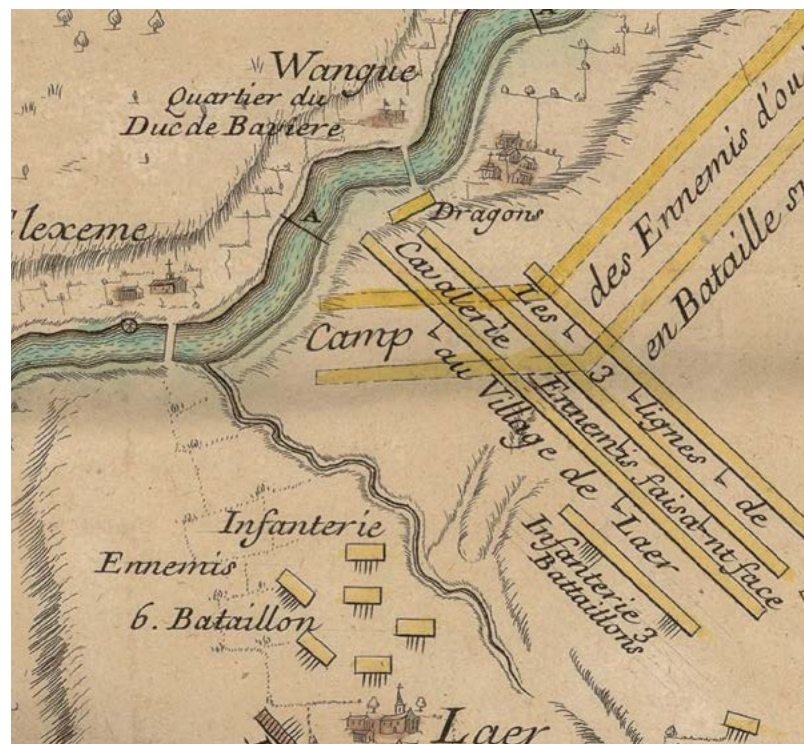
### VERRAST DOOR DE FRANSEN

Als de Franse troepen in de namiddag van 28 juli opduiken in Overwinden/Sint-Gertrudis, zijn de geallieerden volkomen verrast. De drie stenen bruggen en enkele pontons en boomstammen die over de rivier waren gelegd, volstaan niet voor een veilige aftocht van de 50.000 soldaten. Terugtrekken is dus geen optie meer. Een veldslag is onafwendbaar. Het internationale leger besluit zich te verschansen: de dorpen Laer en Neerwinden worden gebarricadeerd en de soldaten werpen aarden schansen (redans) op tussen Neerlanden en Neerwinden.

### 2.000 DRAGONDERS

Keurvorst Maximiliaan II laat het front in Wange - tussen de Kleine Gete en Laer - verdedigen door ongeveer 2.000 dragonders. Het zijn de regimenten Ansbach (Brandenburg), von Bülow (Hannover) en twee eskadrons van een nog niet nader geïdentificeerd Spaans regiment. Dragonders vechten zowel te voet als te paard. Het drassige gebied leent zich daar prima toe. Achter de dragonders staat de voltallige ruitery van de rechtervleugel paraat: troepen uit Beieren, Hannover, Brandenburg en de Spaanse Nederlanden.

Uit diverse kaarten blijkt dat de dragonders aan de vooravond van de slag kamperen in het gebied waar de werken aan de Kleine Gete hebben plaatsgevonden.



De zone van de actuele hermeanderingswerken op een Franse manuscriptkaart. Met aanduiding van het hoofdkwartier van de keurvorst en het kamp van de dragonders ter hoogte van het kasteel van Wange. De kaart werd opgesteld door militair ingenieur Pennier (BnF).



*Onafgewerkte kogels. De loden kogels werden gegoten in een mal of een kogeltang. De gietprop werd vervolgens verwijderd met een buigtang en gladgevild.*

De slag loopt uit op een nederlaag voor het geallieerde leger, maar aan beide zijden zijn de verliezen hoog. De Fransen tellen 9.000 doden en gewonden, de geallieerden 15.000. Volgens ooggetuigenverslagen sterven veel soldaten door verdrinking in de Kleine Gete.

## DE VONDSTEN

### Loden kogels

Via metaaldetectie kwamen veel onafgewerkte loden kogels aan de oppervlakte. Dit toont aan dat de dragonders nog net voor de slag begon, moesten zorgen voor voldoende munitie. Het kaliber van deze kogels is uiteenlopend, maar doorgaans klein. Ze waren duidelijk bestemd voor een pistool of karabijn, die behoorden tot de basisuitrusting van dragonders en ruitersoldaten.

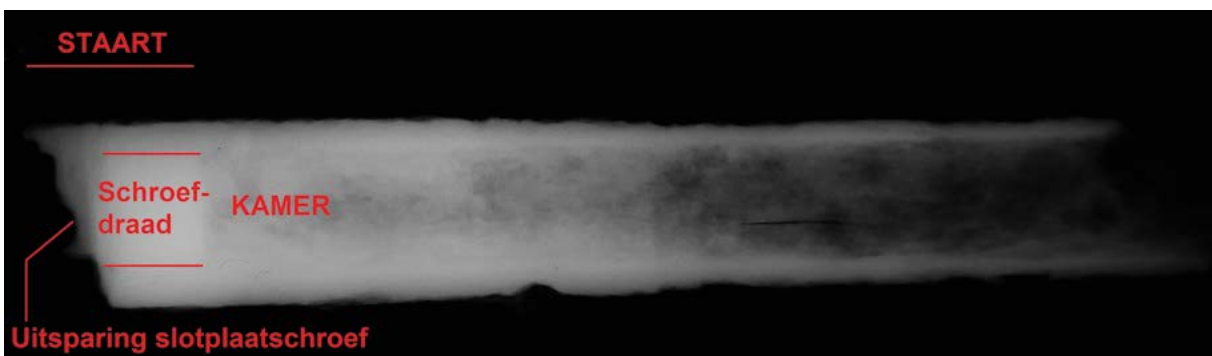


*Zijaanzicht van de pistoolloop, op het terrein gevonden door metaaldetectivist Mario Raeymaekers.*

### De pistoolloop

De metaaldetectie leverde ook andere vondsten op die militair gerelateerd zijn, zoals gespen, knopen en een klein fragment van de pareerstang van een degen. Bij de oogvondsten viel vooral de grote hoeveelheid botresten op, waaronder een aantal afkomstig van paarden. Maar de meest opmerkelijke vondst is ongetwijfeld de loop van een pistool.

Hoewel de vondst slechts voor de helft bewaard bleef en sterk gecorrodeerd is, blijkt uit röntgenopnamen dat ze alle kenmerken heeft van een pistoolloop van rond het jaar 1700. Typierend zijn de achthoekige kamer en de vorm van de zogenaamde



*Zijaanzicht: röntgenopname (met dank aan Natalie Cleeren)*

staart, het onderdeel dat achterin de loop werd geschroefd en vastgemaakt op de bovenkant van de lade (kolf).

Het kaliber van de loop – dit is de diameter van de binnenwand van de loop - bedraagt ongeveer 14 mm. Dit is de precieze maat voor een kogel van 13 tot 13,5 mm. Dit komt overeen met het kogelkaliber '32 in het pond', dit wil zeggen dat er uit een pond lood 32 kogels van dit kaliber konden worden gegoten.

De loop van het pistool en de onafgewerkte kogels wijzen er beide op dat er zich dragonders of ruitersoldaten op deze plek bevonden. De infanterie maakte immers geen gebruik van pistolen en was standaard bewapend met een geweer.

Kwam de pistoolloop terecht in het water tijdens de fatale aftocht van het geallieerde leger na de slag?

Diverse bronnen vermelden dat de rivier na afloop van de strijd tot de rand gevuld was met oorlogsmaterieel en kadavers. Veel daarvan bleef gewoon liggen omdat de streek na de slag werd getroffen door epidemieën. De legers én een deel van de bevolking trokken daarom spoedig na de slag weg.

Een jaar na de veldslag bezocht Lord Perth de streek. Hij trof er nog beenderen van mensen en dieren aan, en ook hoeden, zadels en holsters. En toen de hertog van Marlborough in 1705 de Brabantse Linies innam, struikelden zijn soldaten in Wange over de materiële resten die er in 1693 waren achtergebleven. ■



Achterkant van de gevonden loop (boven) en van een gaaf exemplaar uit ca. 1690 (onder).



Hoewel ze beschikten over een koppel pistolen, gebruikten ruiters en dragonders toch vooral het zwaard. Het pistool kon in de strijd niet worden herladen en had slechts een geringe vuurkracht. Het werd gebruikt op zeer korte afstand, zoals hier te zien is. De schutter houdt het pistool enigszins schuin waardoor het kruit in de pan makkelijker de hoofdlading in de loop kon bereiken.

Keurvorst Maximiliaan II Emanuel van Beieren, bevelvoerder van de rechtervleugel van het geallieerde leger tijdens de slag bij Neerwinden (1693). De pistolen van de ruiter bevonden zich in rijk versierde holsters langs weerszijden van de hals van het paard.



Ter illustratie: ruiterpistool, omstreeks 1680, loopkaliber 14 mm. Maker: Daniel Grué, Toulouse.



# AAN DE VOET VAN DE LEUVENSE STADSOMWALLING

Archeologisch onderzoek bij de restauratie van de eerste stenen stadsmuur

Auteur: Michelle Arnouts

In de zomer van 2020 startte de stad Leuven met de restauratie van de instabiele, 12de-eeuwse stadswalling aan het Handbooghof. In dit park met wandel- en fietspad is de omwalling zichtbaar over een lengte van 160 meter. Na de restauratie blijft ze als een ruïne in het stadsbeeld bewaard.

Het restauratiedossier werd opge maakt door Studio Roma cvba, in samenwerking met Triconsult en ontwerp bureau Pauwels. Monument Vandekerckhove nv staat in voor de werken zelf. In overleg met stadsarcheologe Lisa van Ransbeeck voert de archeologische dienst van Monument Vandekerckhove nv een onderzoek uit. De voorlopige resultaten leveren boeiende inzichten op, aan beide zijden van de muur.

## BROUWERIJ

Aan de stadszijde vonden de onderzoekers tegen de funderingen van de muur structuren van brouwerij 'De Jonge Sint-Jacob', waarvan al sprake was in 1663. In 1909 veranderde de naam in 'De Hopbloem'. Tijdens de opgraving kwamen twee grote, ronde structuren uit baksteen tevoorschijn. Die dienden vermoedelijk om de ketels te verwarmen waarin het bier werd gebrouwen.

Eén van de twee bakstenen structuren dateert allicht uit de 19de of 20ste eeuw en had vierkante steunen waarop de ketels naar alle waarschijnlijkheid werden geplaatst. De andere ronde structuur lijkt 17de-eeuws te zijn en werd gebouwd met grote bakstenen en leem. Er kwam dus geen mortel aan te pas. De aanwezigheid van verbrande leem toont dat de structuren verhit werden.

De archeologen legden ook een kelder en een kasseipad bloot dat naar deze structuren leidt. In het puin dat de kasseiweg bedekte, vonden ze 20ste-eeuwse bierflesjes van brouwerij 'De Hopbloem'. De kasseiweg liep van aan de Lei tot aan de stadsmuur. Zo kon je de brouwerij van in de stad vlot bereiken.



## 12DE OF 13DE EEUW?

De eerste stenen stadswalling van Leuven wordt traditioneel in de periode 1156-1165 gedateerd. Maar militair-bouwkundige kenmerken zoals flankeertorens en schietsleuven wijzen eerder op een bouwperiode in het begin van de 13de eeuw. Het archeologische onderzoek wil dus ook de datering van de stadsmuur scherper stellen. De onderzoekers bekijken bovendien hoe diep de funderingen gaan, en of er nog antropogene sporen van vóór de bouw van de muur te vinden zijn.

Bij het uitgraven van de funderingen werd telkens de stratigrafische opbouw van de ondergrond bekeken. Daaruit bleek dat de ondergrond waarop de muur staat aan de kant van de Dijle, de veldzijde, werd opgehoogd. Daarvoor werden geroerde alluviale sedimenten gebruikt die vermoedelijk uit de Dijlearm werden gehaald. Verder natuurwetenschappelijk onderzoek kan hierover allicht uitsluitsel geven.

Het onderzoek is nog niet afgelopen. Er volgen onder archeologische begeleiding nog uitgravingen op verschillende locaties rond de stadsmuur. Wordt dus vervolgd! ■

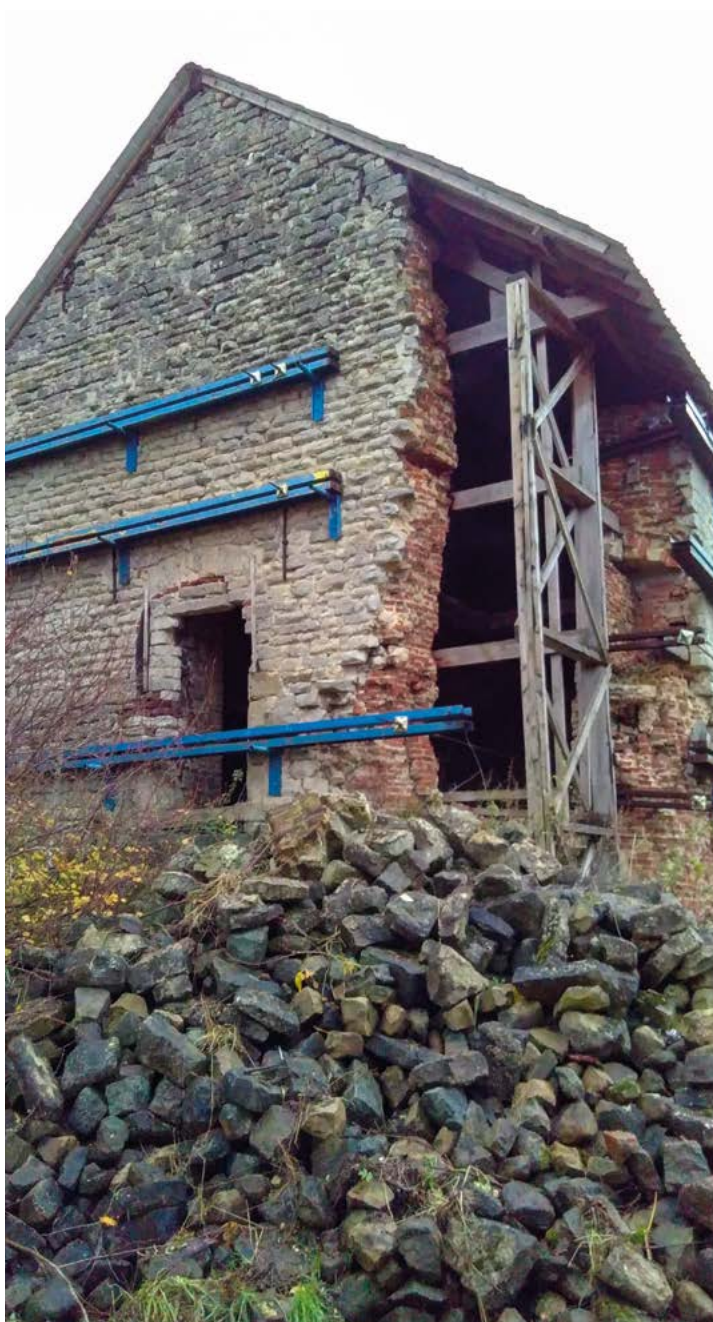
## MEER INFO?

Monument Vandekerckhove nv,  
Oostrozebekestraat 54,  
8770 Ingelmunster  
0495 333 241  
[www.monarcho.be](http://www.monarcho.be) en  
[www.facebook.com/Monarcho](https://www.facebook.com/Monarcho)

# DE DONJON VAN HET HOF TEN STEENE IN MEISE

Een statussymbool uit de 15de - 16de eeuw

Auteurs: Jan Coenaerts en Pedro Pype



Opname van de toestand tijdens de werkzaamheden (ABO nv)



Aanzicht 19de-eeuwse haard met bakoven ingewerkt in voormalige gotische haard (ABO nv)



Detail gotische kaarsnis en natuurstenen wang van de voormalige gotische haard (ABO nv)

Naar aanleiding van de restauratie van het Hof ten Steene, voerde studiebureau ABO nv een archeologisch onderzoek naar de donjon van het hof. Het zorgde voor duidelijkheid over de datering van de toren, en bracht inzichten in de verbouwfases over de eeuwen heen.

Van de woontoren van het Hof ten Steene bleef slechts de kelderverdieping met gewelf en het deels ingestorte ontvangst- en keukenniveau bewaard. De muren bestaan uit oranjerode handvormsteen in kruisverband en een parament (gevelbekleding, red.) in Ledische kalksteen. Eerder bouwhistorisch onderzoek plaatst de bouw van de donjon in het tweede kwart van de 16de eeuw. Een ander onderzoek suggereert dat er voorheen een nog oudere toren op de plek stond, uit de 12de-13de eeuw, die in de 16de eeuw werd uitgebreid met een hoevecomplex. De oostvleugel van de hoeve werd gebouwd in de 19de eeuw.

### FUNDERINGSONDERZOEK

Studiebureau ABO nv onderzocht de funderingen van de woontoren. Daaruit bleek dat de toren aanvankelijk een alleenstaande constructie was. De ondiepe funderingen suggereren dat er geen meerdere bouwlagen waren. Opvallend is dat er geen aanwijzingen zijn dat de toren latrines had.

### EEN WOONTOREN UIT DE 15DE OF 16DE EEUW

Uit het funderingsonderzoek blijkt dat niets erop wijst dat het bouwwerk uit de volle middeleeuwen dateert. Wanneer werd de toren dan gebouwd? De ontvangst- en keukenruimte had oorspronkelijk een kruisribgewelf, een brede gotische open haard en vier grote rechthoekige (kruis?)vensters. De bouwtechnische

kenmerken wijzen op een constructie uit de 16de eeuw. Een analyse van het formaat van de veldovenbakstenen, plaatst de donjon in de 15de eeuw.

### DE VERDWENEN TRAPKOKER

Het onderzoek bracht aan het licht dat er in de noordwestelijke hoek van de toren een halfronde trapkoker stond met interne spiltrap. Die gaf toegang tot de ontvangst- en keukenruimte en de zolderverdieping. Deze constructie werd later afgebroken en de ontstane opening dichtgemetseld en bekleed met Ledische kalksteen. Alleen een bouwnaad bleef nog zichtbaar. Na verloop van tijd kwam de invulling los en ontstonden er scheuren.

Hoe het vloerniveau eruit zag, kon het archeologische onderzoek niet achterhalen. De vloer werd vrij recent verwijderd. Misschien voor hergebruik? Mogelijk werd het niveau als ontvangstruimte gebruikt. Het kruisribgewelf en de open haard lijken daarop te wijzen.

### COMFORT BOVEN DEFENSIEF KARAKTER

Een donjon zoals die van het Hof ten Steene is een uiting van adellijke status. Een manier voor de bewoners om zich te manifesteren en hun sociale positie te versterken. De lagere adel die weinig grond bezat, bouwde ook woontorens. Daaruit groeide dan geen kasteel maar een eenvoudig hof.



*Een opname van de donjon in 1971 (Agentschap Onroerend Erfgoed)*

De torens speelden doorgaans geen militaire rol. Het wooncomfort was belangrijker. Dat was ook zo in Meise. De donjon had geen militaire elementen zoals schietgaten of een omringende gracht. Wel (kruis?)vensters en eerder dunne muren naar de artillerienormen van toen.

In de omgeving vinden we meer van dergelijke bakstenen woontorens uit de 15de-16de eeuw als buitenverblijf van adellijke families. Onder meer in Kobbegem, Merchtem en Groot-Bijgaarden.

### 19DE-EEUWS BAKHUIS

In de 19de eeuw onderging de woontoren een grondige functiewijziging. De trapkoker ruimde plaats, de gotische haard werd dichtgemetseld en er kwam een ruime houtgestookte bakoven met een rookkanaal in de ontvangstruimte. Tezelfdertijd kreeg de ruimte een verlaagd houten plafond met een roostering van moer- en kinderbalken, en daarbovenop een houten plankenvloer.

Voor de onderbouw van de bakoven werd het terrein tegen de noordelijke gevel drastisch opgehoogd. Aan de fundering van deze gevel werden er stabiliteitswerken uitgevoerd. Dat wijst erop dat het gebouw blijkbaar toen al te kampen had met stabiliteitsproblemen. ■

# DOORBOORDE STAMMEN, HOUTEN POMPEN

In het voorjaar van 2019 werkte het MOT een uniek experiment uit: het maken van een houten waterpomp uit een eiken boomstam. Je kan het volledige proces digitaal herbeleven op [www.mot.be/nl/opzoeken/pompen](http://www.mot.be/nl/opzoeken/pompen).

Bij graafwerken en archeologisch onderzoek komen er wel eens doorboorde stammen aan de oppervlakte. Vaak gaat het om restanten van waterleidingsnetwerken of andere infrastructuur. Ook in oude mijnen, scheepswrakken en waterbouwkundige constructies worden houten buizen en zelfs houten pompen teruggevonden.

© loed Radar



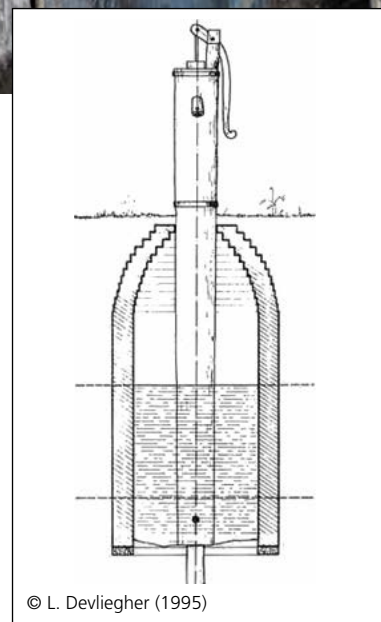
© het MOT

Onderzoeker, houtbewerker en molenaar Luc Verachtert onderzoekt hoe molenaars vroeger molenstaken doorboorden. Zijn zoektocht naar documentatie, werktuigen en doorboorde stammen brengt hem naar het MOT.



© het MOT

Het MOT heeft heel wat documentatie rond het doorboren van stammen in de lengte, maar ook een unieke houten beerpomp en een verzameling werktuigen van een pompboorder. Er volgt een ontmoeting tussen houtbewerker Luc en de pompboorder die zijn materiaal aan het MOT schonk.



© L. Devliegher (1995)

Het idee groeit om een experiment op poten te zetten: zelf een houten pomp maken. Op basis van literatuur, een interview met de pompboorder, en met originele handwerktuigen uit de collectie van het MOT.





© het MOT

Het doel? De technieken beter leren kennen en het proces documenteren. Met de steun van de provincie Vlaams-Brabant legt een cameraploeg het hele gebeuren vast.



© Danny Huygens

Om zo dicht mogelijk bij de traditionele technieken aan te sluiten, maken we uitsluitend gebruik van handwerktuigen. Slechts voor het maken van enkele onderdelen wordt de elektrisch aangedreven draai-bank ingeschakeld. Het doorboren vergt precisie en heel wat spierkracht.



© het MOT

Mooie eikenstammen worden met paardenkracht uit het bos gesleept. Daarna worden de stammen in de slotgracht van het Prinsenkasteel gewaterd. Hout werd vroeger vaak in het water bewaard voor het werd gebruikt. Het water zou een zeer gunstige invloed hebben op de kwaliteit, duurzaamheid en bewerkbaarheid van het hout.



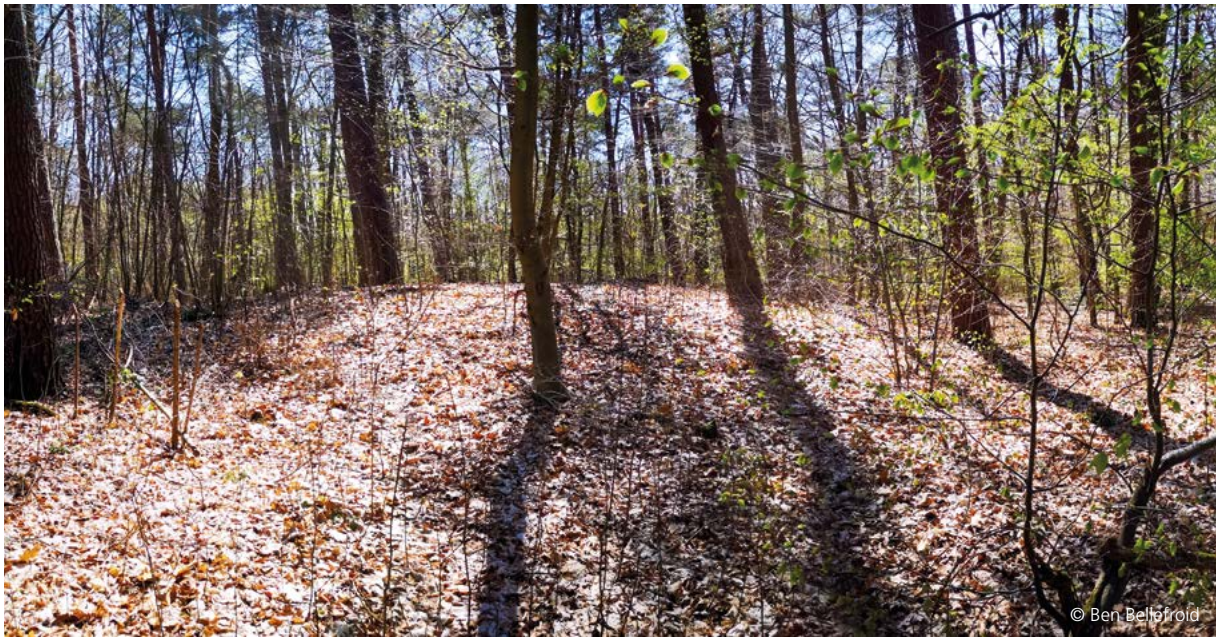
© Danny Huygens

Het project is geen volwaardig archeologisch onderzoek. Maar toch zijn de resultaten interessant voor de archeologische wereld. Het kan bijdragen tot een beter begrip van vondsten van doorboorde boomstammen en restanten van pompen.

Experiment geslaagd. De pomp werkt perfect en wordt gebruikt door groot en klein in het MOT. Het project wordt dus niet alleen digitaal ontsloten, maar ook in het echt!



© het MOT



Met het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen speuren  
in Heverleebos en Meerdaalwoud

# ARCHEOLOGIE IN HOGE RESOLUTIE

Auteurs: Erwin Meylemans, Ben Bellefroid en Marc De Bie

Het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen biedt nieuwe mogelijkheden voor de identificatie en inventarisatie van archeologisch erfgoed in onze bossen en het beheer en behoud ervan. Het agentschap Onroerend Erfgoed zocht en vond gekende en ongekende prehistorische en Romeinse grafheuvels en een vermoedelijk neolithisch aardwerk in Heverleebos en Meerdaalwoud.

Het beschermde cultuurhistorisch landschap Heverleebos en Meerdaalwoud vormt één van de grootste boscomplexen van Vlaanderen. Het gebied was zeker de laatste 800 jaar, en waarschijnlijk zelfs al 1500 jaar

ononderbroken bebost. Het bevat een voor Vlaanderen uniek en goed bewaard archeologisch bodemarchief, met bekende sites van de prehistorie tot de Nieuwste Tijd.

## DIGITAAL HOOGTEMODEL VLAANDEREN

Het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen (DHMV) is een gedetailleerde topografische opname van heel Vlaanderen. Toen in 2004-2005 het eerste Digitaal Hoogtemodel beschikbaar werd, volgde er hernieuwde aandacht voor het erfgoed van Heverleebos en Meerdaalwoud. Met onder meer een archeologische inventarisatie van de grafheuvels in het kader van een masterthesis, studies van erosiegeulen en grote antropogene circulaire depressies, en het publicatieboek 'Miradal' (2009) dat een overzicht bracht van het landschap-

pelijk en archeologisch erfgoed in het woud.

Intussen is er een nieuwe versie van het Digitaal Hoogtemodel (DHMV2) beschikbaar. Dit model heeft een veel hogere rasterresolutie en geeft een nog duidelijker beeld van het microreliëf. Het stelde het agentschap Onroerend Erfgoed in staat een meer volledige inventaris van het gebied te maken met nieuwe inzichten voor het onderzoek naar en het beheer van de prehistorische grafheuvels en Romeinse tumuli, en één vermoedelijk neolithisch aardwerk.

## PREHISTORISCHE GRAFHEUVELS

Uit eerder onderzoek weten we dat er al rond 1900 minstens 24 grafheuvels bekend en gelokaliseerd waren in het Heverleebos. Elf daarvan werden in 2005 via de eerste versie van het DHMV teruggevonden. Met het

DHMOV2 werden ze allemaal geïdentificeerd, op één uitzondering na die werd genivelleerd.

De onderzoekers vonden zelfs nog meer grafheuvels, die nog niet gekend waren. Dat brengt het aantal (vermoedelijk) bewaarde grafheuvels in Heverleebos op 29. Er vonden nog geen systematische archeologische opgravingen plaats, maar op basis van de vorm en de afmetingen kunnen we het merendeel van de heuvels wellicht dateren in de bronstijd.

Ook in het Meerdaalwoud bracht archeologisch onderzoek al in het begin van de 20ste eeuw negentien grafheuvels aan het licht. Met het DHMOV2 werden in 2005 dertien daarvan gelokaliseerd. Met het DHMOV2 vonden de onderzoekers er nog een-tje extra, maar ze stelden ook vast dat er vijf werden geëgaliseerd. Ze troffen ook drie voorheen ongeken-de grafheuvels aan, wat het aantal bewaarde grafheuvels in Meerdaalwoud op zeventien brengt.

Tien daarvan dateren uit de bronstijd, zo blijkt uit hun morfologische eigenschappen en/of hun inhoud. Ze maken deel uit van hetzelfde prehistorische funerair landschap als dat van het Heverleebos. De grafheuvels bevinden zich vooral op zandige substraatgronden op de hogere plaatsen in het woud en vormen wellicht de kernen van verschillende grafvelden die zich tussen en rond de heuvels uitstrekken.

## NEOLITHISCH AARDWERK

De juiste omvang van dit funerair landschap is nog niet helemaal duidelijk. Daarvoor is meer terreinonderzoek nodig. De gegevens uit het DHMOV2 wijzen in elk geval op een enorm uitgestrekt, rijk en goed bewaard prehistorisch cultuurlandschap. Waar naast de grafheuvels ook sporen van bewoning, landbouw of andere culturele en funeraire activiteiten kunnen voorkomen.

Eén van de heuvels in het zuiden van Meerdaalwoud lijkt alvast meer een neolithisch aardwerk dan een grafheuvel. Begin vorige eeuw vonden onderzoekers in de buurt een grote concentratie aardwerk van de Michelsbergcultuur. De afmetingen van het aardwerk - 38x20x2m - zijn vergelijkbaar met Michelsberg aardwerken in Ottenburg en Chaumont-Gistoux. De heuvel werd in de loop van de jaren '80 per ongeluk gedeeltelijk afgegraven, maar het DHMOV2 lijkt de oorspronkelijke grote ovale vorm te bevestigen.

## ROMEINSE TUMULI AAN DE TIENSE GROEF

De overige zeven grafheuvels in Meerdaalwoud werden bij vorig onderzoek als Gallo-Romeinse tumuli geïdentificeerd, waaronder twee dubbeltumuli. Ze bevinden zich op de meer kleiige en lager gelegen gronden in het centrale deel van het woud. Vijf ervan liggen langs de rand van een opvallend wegravijn, de zogenaamde Tiense Groef, die het woud van oost naar west doorkruist.

Vermoedelijk was de groef ooit een Romeinse diverticulum – een secundaire weg – die deel uitmaakte van de verbinding tussen de vici van Tienen en Kester. De overige twee gekende Gallo-Romeinse tumuli liggen langs een aftakking van deze Tiense Groef. Ook dit suggereert dat het tracé deel uitmaakte van het Romeinse wegennet.

Het DHMOV2 brengt ook andere gro-tendeels geëgaliseerde tumuli langs de Tiense Groef aan het licht, én een systeem van perceel- of wegwallen die er haaks op georiënteerd zijn. Ten noorden van het tracé vond men in het begin van de 20ste eeuw sporen die Romeinse bewoning op die plaats suggereren. En bij recent onderzoek kwamen er dakpanfragmenten en resten van bouwkeramiek aan de oppervlakte. Ook onderzoek van erosiegeulen en circulaire depressies in het begin van de 21ste eeuw wees

op een Romeinse aanwezigheid. Samen kan dit wijzen op een intensieve landbouwexploitatie van het gebied.

## ONDERZOEK, BEHOUD EN BEHEER

Dit onderzoek toont het enorme potentieel van het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen voor onderzoek naar en beheer van het archeologisch erfgoed in bosgebieden. De beelden in hoge resolutie laten niet alleen toe om grafheuvels en andere erfgoedrelicten te identificeren, maar ook om de staat waarin ze zich bevinden en eventuele schade te herkennen zoals rijsporen, windvallen, plunder- en andere kuilen.

Het agentschap Onroerend Erfgoed inspecteerde in het kader van dit onderzoek in 2020 en 2021 verscheidene locaties in Heverleebos en Meerdaalwoud. Het besteedde daarbij ook aandacht aan de impact van het (huidige) bosbeheer op de archeologische relicten. De medewerkers van het agentschap bezochten samen met de bosbeheerders een aantal van de grafmonumenten om de problematiek van het beheer te bespreken. Want dat beheer had een zichtbare impact op de toestand ervan. Het bezoek legde aandachts-punten bloot en leverde denkpijstes op voor toekomstig beheer.

Verder evaluerend terreinonderzoek moet het bodemarchief van Heverleebos en Meerdaalwoud aflijnen, karakteriseren, dateren en veiligstellen voor de toekomst. ■

## BRONNEN:

Meylemans E., M. De Bie & N. Goeminne 2021: Een herinventarisatie van prehistorische grafheuvels in Heverleebos, Brussel (Onderzoeksrapporten agentschap Onroerend Erfgoed 171).

Meylemans E., M. De Bie & B. Bellefroid 2021: Een herinventarisatie van de grafheuvels en andere erfgoedrelicten in Meerdaalwoud, Brussel (Onderzoeksrapporten agentschap Onroerend Erfgoed, in voorbereiding).

# ARCHEOLOGISCHE TOEVALSFOUNDSTEN

Auteurs: Lisa Van Ransbeeck & Geert Vynckier

Er werden weinig toevalsvondsten gemeld in Vlaams-Brabant in 2021. Er waren amper drie vondsten die wel gedocumenteerd werden maar waar geen verder onderzoek nodig was: twee in Leuven, één in Begijnendijk.

## EEN WATERPUT OP DE BOTTELARIJSITE IN LEUVEN

Bij graafwerken op de Bottelarijsite in Leuven – Sluisstraat 43 – stootten de werkmannen op een bakstenen waterput **1**. De cirkelvormige waterput bleek opgebouwd met trapezoidale bakstenen en een geelgrijze zandige kalkmortel. De diameter aan de binnenzijde van de waterput is 114 cm, aan de buitenzijde 150 cm. Rond de bakstenen cirkel was een insteek zichtbaar waarin verticaal geplaatste houten planken als een soort bekisting dienstdeden.

De waterput was gevuld met een pakket opvullingspuin van geelbruin zandige leem, baksteen- en leisteenfragmenten. De laag werd 15 cm dieper afgegraven, maar er werden geen andere vondsten aangetroffen. Er is geen datering van de waterput. Het is moeilijk te bepalen of de put ouder of even oud is dan de huizenrij die op de kaart van Graaf de Ferraris te zien is. De resten van de put blijven in situ.



**1** De bakstenen waterput (© agentschap Onroerend Erfgoed Geert Vynckier).

## DE FUNDERING VAN DE 'KAMEREN' IN LEUVEN

Bij de aanleg van een gescheiden riolering in de Heilige-Geeststraat in Leuven kwamen bakstenen funderingen aan het licht **2**. Ze waren het best te zien ter hoogte van de school Grasmus (Grasmushof 5). Om de oorsprong ervan te kaderen, moeten we even graven in de geschiedenis van de Heilige-Geeststraat. Die bevindt zich in het zuidwesten van het stadscentrum op de steilere hellingen van de stad.

De straat komt het eerst in de historische bronnen voor in het derde kwart van de 13de eeuw. De naam verwijst naar de Tafel van de Heilige Geest, een instelling voor de armen van de Sint-Jacobsparochie, die er gevestigd was. In de straat stonden kleine huisjes van één gelijkvloerse kamer en een zolderverdieping, die 'kameren' werden genoemd. De huisjes werden bewoond door hoveniers die de vruchtbare gronden in de vlakte van de Voer cultiveerden.

In de Heilige-Geeststraat nr. 50, aan de westzijde van de straat, vind je de laatste getuige van deze huisjes op de oude rooilijn. Die rooilijn ligt een stuk dichterbij de straat dan de recentere huizen. Ook aan de oostzijde van de straat stonden van dergelijke 'kameren'.

Tijdens de werken werd een noord-zuidgerichte funderingsmuur van 50 cm breed zichtbaar die evenwijdig liep met de huidige stoep. De muur was opgebouwd met een lichte kalkmortel. Aan de oostzijde bevonden zich verschillende funderingen van dwarsmuren - 24, 36 en 50 cm breed - die ingewerkt waren in deze noord-zuidgerichte funderingsmuur. Eén dwarsfundering met paarse kalkmortel was tegen de noord-zuidgerichte fundering opgebouwd en moet dus jonger zijn.

Op één plek werd dieper gegraven aan weerszijden van de noord-zuidgerichte muur om de opbouw te bekijken en eventuele aanleg sleuven te documenteren. Een aanleg sleuf bleek er niet te zijn. De fundering was 53 cm diep.

De vondst kan gelinkt worden aan de bebouwing van voor de bouw van de school aan het Grasmushof in 1957. Die staat al afgebeeld op het primitief kadaster van 1815. Op basis van de aangetroffen funderingsresten kan de ouderdom van de huizen niet vastgesteld worden. De verschillen in kalkmortel en opbouw doen vermoeden dat het om verschillende gebouwen op dezelfde rooilijn ging. Basisdocumentatie van deze vondst volstond.



Foto vanuit het zuiden van de funderingen (© stad Leuven, Lisa Van Ransbeeck).

### BRONNEN:

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2021: Heilige Geeststraat [online], <https://id.erfgoed.net/themes/8240> (geraadpleegd op 11/06/2021).

MEULEMANS A. 2004. Huizen en straten van het Oude Leuven, Jaarboek Leuven Historisch Genootschap 42, Leuven.

## DE OUDE MOLEN VAN BETEKOM

Bij het opkuisen van de molenruïne op de Molenberg in Betekom kwam een bakstenen fundering aan het licht. Deze actie gebeurde in het kader van het beheersplan van de site, en ter voorbereiding van de renovatie en restauratie van de molentoren. De Molenberg, net ten noorden van het centrum van Betekom **3**, is een 50 meter hoge getuigenheuvel die deel uitmaakt van de Hagelandse heuvels.

De houten voorganger van de molen zou gebouwd zijn in de 14de eeuw. Hij wordt voor het eerst vermeld in het rekeningboek van de heer van Rivieren uit 1428. Deze staakmolen onderging omwille van zijn strategische ligging meermaals het geweld van oprukkende en wegtrekkende legers. De oudst gekende afbeeldingen dateren uit 1596-1598.

De eerste stenen molen wordt beschreven in een akte uit 1606. Hoe oud die molen is, weten we niet met zekerheid. In de 19de eeuw werd de toren omgebouwd. En in 1914 stak het terugtrekkende Belgische leger de molen in brand zodat de oprukkende Duitse troepen hem niet konden gebruiken. Hierdoor bleef tot vandaag alleen de lege stenen romp van de molen bewaard.

De bakstenen fundering die aan de oppervlakte kwam, was gemetseld met een gele, zandige mortel en enkele fragmenten kalksteen **4**. De maximale afmeting van deze constructie bedraagt in het noordoosten 156x115x60 cm en in het zuidwesten 156x143x60 cm. De fundering is ongeveer 60 cm diep.

Het betreft met grote waarschijnlijkheid de fundering van het houten binnenwerk van de molen. Dat binnenwerk draaide rond een centrale as (de koning) op een stalen pin of taats die het volledige gewicht draagt. Het was een zeldzame molenuitrusting, als een soort staakmolen binnenin het robuuste molenlichaam. De bakstenen fundering wordt gedeeltelijk in situ bewaard bij de verdere uitvoering van het beheersplan.

BAUTERS P. 1989: Kracht van Wind en Water, Molens in Vlaanderen, Davidsfonds, Leuven.

DENEWET L. & HOLEMANS H. 2016: Beheersplan De Molenberg en de Molenruïne van Betekom, onuitgegeven nota Alt Architectenbureau. [online], <https://plannen.onroerenderfgoed.be/plannen/225> (geraadpleegd op 07/07/2021)



Drone opname van de molen  
(© agentschap Onroerend Erfgoed Johan Van Laecke)



De bakstenen waterput  
(© agentschap Onroerend Erfgoed Geert Vynckier)

### CONTACTEN

Lisa Van Ransbeeck | stadsarcheoloog | Dienst onroerend erfgoed Stad Leuven | [lisa.vanransbeeck@leuven.be](mailto:lisa.vanransbeeck@leuven.be) | 0492 23 87 68  
Geert Vynckier | erfgoedonderzoeker archeologie | Agentschap Onroerend Erfgoed | [geert.vynckier@vlaanderen.be](mailto:geert.vynckier@vlaanderen.be) | 477 56 03 89



Maak kennis  
met het  
verleden onder  
je voeten

# ARCHEOLOGIE DAGEN

20, 21 & 22 mei 2022

Beleef drie dagen lang archeologische activiteiten voor jong en oud.

▶ Check vanaf april 2022 het overzicht op [www.archeologiedagen.be](http://www.archeologiedagen.be)





## MEER INFO

### **Provincie Vlaams-Brabant Dienst Erfgoed**

Provincieplein 1 - 3010 Leuven  
016 26 76 10  
erfgoed@vlaamsbrabant.be  
[www.vlaamsbrabant.be/erfgoed](http://www.vlaamsbrabant.be/erfgoed)

### **Beleidsverantwoordelijke**

Tom Dehaene  
gedeputeerde voor erfgoed  
tel. 016 26 70 22  
[kabinet.dehaene@vlaamsbrabant.be](mailto:kabinet.dehaene@vlaamsbrabant.be)



Blijf op de hoogte en abonneer je op onze nieuwsbrief 'erfgoed'.  
[www.vlaamsbrabant.be/nl/nieuwsbrieven/nieuwsbrief-erfgoed](http://www.vlaamsbrabant.be/nl/nieuwsbrieven/nieuwsbrief-erfgoed)